

den toegekend geactualiseerd³³. Bij sommige posten zoals de vernietiging van het huwelijk werden punten afgenomen en andere posten zoals verzoekschriften in het raam van een collectieve schuldenregeling krijgen punten bij. Een algemene opmerking hierbij is dat het toekennen van bijkomende punten voor het voeren van bepaalde veel gevoerde procedures het totaal aantal punten vlugger kan doen stijgen dan het afnemen van punten bij procedures die haast niet of weinig voorkomen. De vraag is of het effect ingeschat is van dergelijke wijzigingen, te meer daar het budget van de juridische bijstand een gesloten financiering betreft.

3. Conclusie

Opnieuw is er een oproep naar een globale visie over de toegang tot het recht. De verhaalbaarheid van de kosten en ereloon van de advocaat moet deel uitmaken van deze visie. Voorlopig lijkt dit nog niet het geval te zijn. De balies staan ver af van de visie die de minister van justitie erop nahoudt. Een mogelijke toenadering bestaat er dan ook in om het debat vanuit een bredere sociale en maatschappelijke invalshoek te benaderen. Het voeren van dialogen over justitie met een inventarisering van problemen in verband met justitie, waaronder ook rechtshulp - zij het eerder beperkt - ³⁴, is dan ook een belangrijke start. Ook de verschillende wetsvoorstellen die het verband tussen de toegang tot justitie en de verhaalbaarheid van de kosten leggen, zijn een goede stap in de richting van een ruimer debat. Het mag er echter niet toe beperkt blijven.

Daarnaast is het van belang dat het beleid in verband met de juridische bijstand als belangrijkste component van de toegang tot het (ge)recht transparanter wordt, niet alleen in haar organisatie, maar ook in de uitwerking ervan op de

vraag en -aanbodzijde. Is het efficiënt, laat staan effectief te noemen dat drie verschillende organen zich toelagen op de juridische bijstand en de rechtsbijstand alhoewel zij allen betrekking op de juridische bijstand in de brede zin van het woord. Kan het beleid van de juridische bijstand bovendien niet opengetrokken worden naar haar private evenknie en dit via een publiek-private samenwerking, liefst geïnstitutionaliseerd? Dit vraagt om een verregaande bevraging en bestudering van de toegang tot het (ge)recht, wat een permanente opdracht is met verregaande beleidsconsequenties.

STEVEN GIBENS

MENSENRECHTEN

STRAATSBURG FLASH - OVERZICHT VAN RECHTSPRAAK VAN HET EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS IN 2005

Inleiding

1. In 2005 heeft het EHRM voor het eerst de kaap van de duizend arresten op een jaar gehaald. In veertien zaken was België de verwerende partij. Aangezien het EHRM sinds zijn ontstaan in totaal "slechts" 5968 arresten heeft gevelde², betekent dit dat jurisprudentie van 2005 goed is voor één zesde van de bestaande arresten³. Ondanks

¹ De arresten zijn in het Frans en het Engels te vinden in de HUDOC-databank van het E.H.R.M.: www.echr.coe.int

² Het eerste arrest werd op 14 november 1960 gevelde in de zaak *Lawless t. Ierland*.

³ De jurisprudentiële inflatie maakt het onmogelijk om alle arresten en evoluties te bespreken. Bepaalde Grote Kamer arresten komen hier niet aan bod: EHRM (GK), *Leyla Sahin t. Turkije*, 10 november 2005: over het hoofddoekverbod in Turkije; EHRM (GK) *Bosphorus t. Ierland*, 30 juni 2005: over de vraag in welke mate het EHRM de tenuitvoerlegging van een Verordening van de Europese Unie kan toetsen. A fortiori werden bepaalde interessante Gewone Kamer arresten weggelaten. Dit is bijvoorbeeld het geval voor EHRM, *Bocos-Cuesta t. Nederland*, arrest van 10 november 2005, waar een schending van artikel 6 § 3 werd vastgesteld,

de toegenomen productiviteit van het EHRM blijft het Hof in Straatsburg evenwel de achterstand opstapelen. Dit is echter niet verwonderlijk als men weet dat er jaarlijks meer dan 40.000 klachten worden ingediend (waarvan het merendeel weliswaar onontvankelijk wordt verklaard)⁴. **Protocol n° 14**, dat onder meer een nieuw ontvankelijkheidscriterium invoert, zou moeten helpen om deze achterstand weg te werken. Vier lidstaten, waaronder België, hebben het Protocol evenwel nog niet geratificeerd. Daardoor kan het protocol - dat de instemming van de zesenveertig lidstaten van het EVRM vereist - niet in werking treden.

2. Vooraleer de belangrijkste evoluties in de rechtspraak van 2005 te bespreken, moet voor sommige lidstaten ook nog gewezen worden op de inwerkingtreding van een ander Protocol. **Protocol n° 12**, dat een algeheel discriminatieverbod invoert, is immers op 1 mei 2005 in werking getreden. Voor de 14 staten die het Protocol reeds hebben geratificeerd, betekent dit dat niet langer vereist is dat de discriminatie betrekking heeft op één van de rechten die door het EVRM beschermd worden. België heeft Protocol n° 12 al getekend, maar voorlopig nog niet geratificeerd.

1. Bindende voorlopige maatregelen

3. Een evolutie die alle aandacht verdient, is de rechtspraak die bepaalt dat voorlopige maatregelen juridisch bindend zijn. Hiermee komt het EHRM terug op eerdere rechtspraak (EHRM, arrest van 20 maart 1991, *Cruz Varas t. Zweden*, *Series A* n° 201). Aanleiding tot het arrest **Mamatkulov t. Turkije** (4 februari 2005) was het verzoek van Oezbekistan aan Turkije om de heren Mamatkulov en Askarov uit te leveren. Ze zouden verantwoordelijk zijn voor een bomaanslag en getracht hebben de president te vermoorden. Mamatkulov en Askarov ontkenden dit en vreesden in Oezbekistan gefolterd te zullen worden. Toch gaf de Turkse rechter in maart

1999 de toestemming om uit te leveren. Daarop dienden beide heren een klacht in bij het EHRM. De Eerste Kamer van het EHRM oordeelde op 19 en 23 maart 1999 dat het in het belang van beide partijen en voor een goed verloop van de procedure wenselijk was om de twee niet uit te leveren, althans in afwachting van een beslissing ten gronde. Het EHRM had dergelijke verzoeken al vaak eerder gedaan op basis van Artikel 39 van het Reglement van het Hof wanneer er onmiddellijk gevaar was voor onherstelbare schade. De Turkse regering legde dit concrete verzoek evenwel naast zich neer en leverde het tweetal op 27 maart uit aan Oezbekistan. Hoewel ongebruikelijk - de meeste lidstaten leven de voorlopige maatregelen doorgaans na - leek Turkije op basis van de vaststaande rechtspraak geen juridische verplichting te hebben om deze voorlopige maatregelen te respecteren. De niet-naleving ervan kon hoogstens tot een verzwaarde vaststelling van een mensenrechtenschending leiden. In *Mamatkulov* kwam het EHRM hierop terug. Onder meer in het licht van de rechtspraak van het Internationaal Gerechtshof in de *La Grand zaak* (27 juni 2001) en van de algemene beginselen van het internationaal recht oordeelde het EHRM dat voorlopige maatregelen wel degelijk bindend zijn. Artikel 34, dat bepaalt dat de Verdragspartijen de verplichting hebben om de klagers niet te hinderen in de uitoefening van hun klachtrecht, werd geschonden, omdat de klagers hun individueel klachtrecht niet *effectief* hadden kunnen uitoefenen. Door de niet-naleving van de voorlopige maatregelen genoot het duo immers geen daadwerkelijke bescherming tegen foltering.

2. Doodstraf

4. Op 12 mei 2005 boog de Grote Kamer van het EHRM zich in de zaak **Öcalan t. Turkije** over de vraag of de doodstraf in vredestijd afgeschaft is in Europa. De Turkse regering had namelijk beroep aangetekend tegen een arrest van 12 maart 2003 waarin de Eerste Kamer van het Hof, in weerwil van de duidelijke tekst van artikel 2 EVRM, op zijn minst gesuggereerd had dat dit artikel stilzwijgend geamendeerd was door de praktijk van de lidstaten.

omdat eiser (beklaagde in een strafproces) in de onmogelijkheid verkeerde vier (door hem) misbruikte kinderen te ondervragen.

⁴ Voor meer informatie, zie COUNCIL OF EUROPE, *Survey of Activities*, 2005, 30. Terug te vinden op www.echr.coe.int, laatst geconsulteerd op 30 juni 2006.

De feiten kunnen vrij kort samengevat worden. Turkse agenten arresteerden en "ontvoerden" Abdullah Öcalan, een voormalig PKK-leider, op 15 februari 1999 in onduidelijke omstandigheden op Keniaanse bodem. Ze vlogen hem over naar Turkije waar hij in juni 1999 tot de doodstraf veroordeeld werd na een (tevens door het EHRM vastgesteld) oneerlijk proces. Onder druk van de Europese Unie schafte Turkije evenwel de doodstraf in vredetijd af, waardoor de veroordeling van Öcalan in oktober 2002 omgezet werd in een levenslange gevangenisstraf.

Hoewel artikel 2 EVRM, dat het recht op leven beschermt, expliciet in een uitzondering voor de doodstraf voorziet, suggereerde de Eerste Kamer in haar arrest van 2003 dat er in Europa een consensus ("agreement") heerst om artikel 2 EVRM (stilzwijgend) te amenderen. De Eerste Kamer oordeelde dat er in 2003 goede argumenten bestonden om niet langer te moeten wachten tot de drie laatste lidstaten het Zesde Protocol (dat de doodstraf in vredetijd afschaft) zouden ratificeren. Het feit dat de overblijvende lidstaten (Turkije, Armenië en Rusland) op het ogenblik van de beoordeling het Zesde Protocol reeds hadden getekend, maar zoals gezegd nog niet geratificeerd, was hier onder meer niet vreemd aan. De Eerste Kamer besloot dan ook in het licht van de ontwikkelingen in Europa dat niet uitgesloten kon worden dat de lidstaten door hun praktijk ("practice") overeengekomen waren om de tweede zin van artikel 2 § 1 te wijzigen, althans in zoverre deze betrekking heeft op de doodstraf in vredetijd. Tegen deze achtergrond erkende de Eerste Kamer bovendien dat de klagers ook zouden kunnen argumenteren dat de uitvoering van de doodstraf een onmenselijke of vernederende behandeling uitmaakt. De Eerste Kamer van het EHRM trok zich echter in laatste instantie terug door te beslissen dat het *in casu* niet nodig was om zich uit te spreken over deze vragen omdat de doodstraf *in casu* niet werd uitgevoerd. Zij oordeelde wel dat het *uitspreken* ("imposition") van de doodstraf *na een oneerlijk proces*, een onmenselijke behandeling in de zin van artikel 3 EVRM uitmaakt, wanneer er een reële mogelijkheid bestaat dat deze zal worden uitgevoerd. De angst die een dergelijke uitspraak met zich meebrengt kan niet losgekoppeld wor-

den van het oneerlijk proces. Aangezien de Eerste Kamer al eerder in hetzelfde arrest een schending van het recht op een eerlijk proces (artikel 6 EVRM) had vastgesteld, leek deze hypothese hier van toepassing. In het licht van de politieke controverse rond deze zaak bestond er gedurende drie jaren een reëel risico dat het doodvonnis uitgevoerd zou worden. Dit risico verdween pas in 2002 nadat het Grondwettelijk Hof de wet had goedgekeurd die de doodstraf in vredetijd afschaft.

De Grote Kamer van het EHRM bevestigde grotendeels deze bevindingen in haar arrest van 12 mei 2005. Ze was echter iets voorzichtiger in haar beoordeling van de praktijk van de Staten in het licht van artikel 2 en 3 EVRM. Vooral het Dertiende Protocol, dat de doodstraf afschaft in alle omstandigheden zelfs in oorlogstijd, kreeg een centrale rol toebedeeld. De Grote Kamer wees erop dat drie lidstaten het Dertiende Protocol nog niet getekend hadden en zestien het nog moesten ratificeren. Door de nadruk te leggen op het Dertiende Protocol onderstreepte de Grote Kamer - in tegenstelling tot de Eerste Kamer die in het Dertiende Protocol geen obstakel zag voor haar interpretatie - het belang dat zij hecht aan de traditionele manier om het EVRM te wijzigen via Protocollen. Zij besloot dat zij door het Dertiende Protocol verhinderd *zou kunnen worden* ("may prevent") om het *uitspreken* ("imposition") van de doodstraf als een onmenselijke of vernederende behandeling te beschouwen. Bovendien oordeelde de Grote Kamer, net als de Gewone Kamer, dat ze over deze kwesties geen duidelijk standpunt hoefde in te nemen: ook zij verkoos het om erop te wijzen dat het uitspreken van de doodstraf *na een oneerlijk proces* een schending is van artikel 3 EVRM. Het was *in casu* dan ook niet nodig na te gaan of het uitspreken van de doodstraf *op zich* een schending uitmaakt van artikel 3 EVRM (het verbod van foltering of onmenselijke of vernederende behandeling of straf).

3. Racistisch politieoptreden

5. Het Grote Kamer arrest **Nachova e.a. t. Bulgarije** van 6 juli 2005 illustreert hoe moeilijk het is om aan te tonen dat geweld racistisch geïnspireerd is. Opnieuw zijn de feiten relatief eenvoud-

dig. De Bulgaarse militaire politie zocht Kuncho Angelov en Kiril Petrov, beiden Bulgars Staatsburger en behorend tot de Roma-minderheid, nadat ze gevlucht waren uit de gevangenis. Beiden zaten daar vast wegens desertie uit het Bulgaarse leger. Toen de politie aankwam bij het huis van de grootmoeder van Angelov, waar men vermoedde dat beide mannen zich hadden verschanst, probeerden de twee te ontsnappen. Majoor G. beval hen te stoppen. Het eenentwintigjarige duo bleef ook na enkele waarschuwingsalvo's verder lopen. Daarop vuurde de majoor zijn automatisch geweer af. Zowel Angelov als Kiril werden dodelijk geraakt. Eén van de burens vroeg of hij hun lichamen mocht wegbrengen. Majoor G. zou daarop zijn geweer op hem gericht hebben en hem met de woorden "jullie verdomde zigeuners" beledigd hebben. Een onderzoek werd nog dezelfde dag ingesteld. Het eindrapport oordeelde dat Majoor G. er alles aan gedaan had om hun levens te redden: hij had hen gewaarschuwd en diverse malen in de lucht geschoten. Hij had bovendien geprobeerd vitale organen te sparen. Dientengevolge had hij gehandeld in overeenstemming met artikel 45 van het Reglement van militaire politie.

De Grote Kamer bevestigde in eerste instantie het arrest van de Gewone Kamer van het EHRM wat artikel 2 EVRM (recht op leven) betreft. Het juridische kader was onvoldoende omdat de wet, ongeacht de zwaarte van het misdrijf, dodelijk geweld toeliet om leden van het leger te arresteren. De planning van de operatie liet ook te wensen over. Zo had de politie rekening moeten houden met het feit dat beiden niet als gewelddadig bekend stonden. Bovendien was het gebruikte geweld disproportioneel. Geen van beiden was gewapend of vormde een bedreiging voor de politie. Toch gebruikte de majoor een automatisch geweer, terwijl er ook een handgeweer beschikbaar was. Dit alles bracht het EHRM ertoe om te besluiten dat het materiële aspect van artikel 2 geschonden werd. Het EHRM oordeelde verder dat het procedurele aspect van artikel 2 al evenmin gerespecteerd werd. Het onderzoek had nagelaten om bepaalde ongerijmdheden te onderzoeken, zoals het feit dat de kogelpatronen op enkele meters van de lichamen werden gevonden.

Het arrest is evenwel vooral interessant omdat de klagers ook aanvoerden dat er sprake was van racistisch geweld (artikel 14 in combinatie met artikel 2). Ze nodigden het EHRM uit om een innoverende interpretatie van artikel 14 aan de dag te leggen. In discriminatiezaken zou de "buiten redelijke twijfel" standaard niet aangepast zijn om de discriminatie te bewijzen. Daarom waren ze van oordeel dat de bewijslast omgekeerd moet worden als er *prima facie* een discriminatie kan worden vermoed. De Gewone Kamer van het EHRM had deze benadering onderschreven. De Grote Kamer koos er daarentegen voor om de "buiten redelijke twijfel" toets te behouden bij de substantiële beoordeling van artikel 14 EVRM. De bewijslast kan weliswaar soms omgekeerd worden. Dit gebeurt evenwel wanneer de gebeurtenissen volledig of voor een groot deel exclusief in de handen van de overheid liggen, zoals bij het overlijden van een persoon in detentie. Volgens de Grote Kamer was een dergelijke benadering *in casu* niet aangewezen. Vervolgens besloot ze dat niet "buiten redelijke twijfel" was komen vast te staan dat er een oorzakelijk verband bestond tussen de dood van de Roma en racistische vooroordelen. Niets wees erop dat majoor G. onder soortgelijke omstandigheden in een niet-Roma dorp niet op dezelfde manier zou hebben gehandeld. Er was dus geen schending van artikel 14 in combinatie met artikel 2 in zijn materieel aspect. Het onderzoek naar de racistische motieven liet daarentegen wel te wensen over. De overheid had niets ondernomen om de uitspraak van majoor G. en de plausibele racistische motieven te onderzoeken. Nochtans heeft de overheid de plicht om alle redelijke maatregelen te nemen om racistische motieven aan het licht te brengen. Dit is uiteraard geen absolute verplichting: overheden moeten in de concrete omstandigheden doen wat redelijkerwijze van hen verwacht mag worden om de waarheid te ontdekken en om onpartijdige en objectieve beslissingen mogelijk te maken. Daarbij mogen verdachte feiten die op een racistisch motief zouden kunnen wijzen niet uit het oog verloren worden. *In casu* had de overheid evenwel nagelaten om te verifiëren of de uitspraak van Majoor G. en het disproportionele geweld een racistisch motief verborgen. De overheid had

geen getuigen ondervraagd, en had nagelaten om te controleren of Majoor G. eerder in gelijkaardige incidenten betrokken was. In het licht van de bestaande vooroordelen tegen Roma in Bulgarije was dit nochtans aangewezen. Vandaar dat er wel een schending was van artikel 14 in combinatie met artikel 2 in zijn procedurele hoedanigheid.

4. (Huis)slavernij in Europa

6. Artikel 4 § 1 EVRM bepaalt dat niemand in slavernij of dienstbaarheid mag worden gehouden. Het is dan ook verwonderlijk dat het tot 26 juli 2005 geduurd heeft om een schending van deze bepaling vast te stellen. In het arrest **Siliadin t. Frankrijk** oordeelde het EHRM dat Frankrijk had verzaakt aan zijn positieve verplichting om "dienstbaarheid" daadwerkelijk strafbaar te stellen. Deze zaak betrof een Togolees meisje dat op 15-jarige leeftijd in Parijs aankwam na een afspraak van haar vader met een "beschermheer". Deze zou haar immigratiestatuut regulariseren en haar naar school sturen in Frankrijk. Hij "leende" haar evenwel na enkele maanden uit aan een echtpaar. Ze werkte daar 15 uren per dag, zonder loon, zonder identiteitsbewijzen en zonder dat haar immigratiestatuut werd geregulariseerd. Ze ging niet naar school en sliep in de kinderkamer. Na vier jaar sloeg een buurvrouw alarm, waarna de politie bij het echtpaar binnenviel. Het koppel liep echter geen strafrechtelijke veroordeling op. Het slachtoffer moest het stellen met een schadevergoeding. Het EHRM besloot dat deze situatie niet onder de klassieke definitie van slavernij valt. Het meisje werd niet als een object, deel van de eigendom van het echtpaar, behandeld. Wel was er sprake van dienstbaarheid, een concept dat nauw samenhangt met slavernij. Dienstbaarheid is een bijzondere vorm van vrijheidsberoving. Het omvat naast de verplichting om bepaalde diensten aan een ander te leveren, de verplichting voor de lijfeigene ("serf") om op andermans eigendom te leven en de onmogelijkheid om zijn of haar status te wijzigen. Deze verplichtingen worden onder dwang opgelegd. Het feit dat noch het verbod van slavernij, noch het verbod van dienstbaarheid *expressis verbis* in het Franse strafrecht was opgenomen en dat de andere

strafrechtelijke bepalingen niet specifiek genoeg waren, waardoor het koppel strafrechtelijk vrijuit ging, bracht het EHRM ertoe in het licht van de "present day conditions" een schending van artikel 4 vast te stellen.

5. Wettige detentie

7. Meerdere zaken hadden in 2005 betrekking op de vraag of een detentie "wettig" ("lawful") was. Dit betekent niet alleen dat de vrijheidsberoving in overeenstemming moet zijn met de nationale wet, maar ook dat die noodzakelijk moet zijn in de gegeven omstandigheden. In de zaak **Enhorn t. Zweden** oordeelde het EHRM op 25 januari 2005 voor het eerst over de rechtmatigheid van detentie van een persoon ter voorkoming van de verspreiding van een besmettelijke ziekte (*in casu* AIDS). Het EHRM formuleerde daarbij de criteria ter beoordeling van de rechtmatigheid van een dergelijke vrijheidsberoving. Hierbij baseerde het zich op de rechtspraak die reeds bestond in verband met de detentie van "geesteszieken", "verslaafden aan alcohol of verdovende middelen" en "landlopers", de overige categorieën die in artikel 5§1(e) vermeld staan. Twee criteria lijken essentieel om iemand van zijn vrijheid te beroven ter voorkoming van de verspreiding van besmettelijke ziekten. Het verspreiden van de infectieziekte moet een gevaar vormen voor de volksgezondheid of veiligheid. Ten tweede moet de detentie het *ultimum remedium* zijn. De Staat moet eerst minder strenge maatregelen overwegen. In deze concrete omstandigheden oordeelde het EHRM dat het HIV-virus een gevaar vormt voor de volksgezondheid of veiligheid. Sommige auteurs betreuren deze vaststelling⁵. Volgens hen gaat het te ver om HIV als een *gevaarlijke* infectieziekte te beoordelen, vooral omdat de kans op infectie relatief gering zou zijn. Vervolgens bleek *in casu* dat zijn opsluiting geenszins de ultieme remedie was. Deze vaststelling werd evenwel zwak gemotiveerd. De nationale rechter (het Districtsgerechtshof) had de overheid gemachtigd om de heer Enhorn gedwongen te isoleren in een ziekenhuis, omdat

⁵ A. Hendriks, "Vrijheidsontneming HIV-Geïnfecteerden besmet verklaard" (noot onder EHRM, Enhorn t. Zweden), NJCM-Bulletin, 455-469.

zijn sociale isolement en zijn drinkgedrag het risico op "destructieve seksuele relaties" inhield. Deze machtiging werd gedurende zeven jaar verlengd. De heer Enhorn slaagde er evenwel verschillende malen in om te ontsnappen, waardoor hij "slechts" anderhalf jaar opgesloten zat in het ziekenhuis. Het EHRM wees er fijntjes op dat de gezondheidsinspecteur en andere instanties niet gewezen hadden op de nood om zijn (vermeende) psychische gezondheidsproblemen en/of alcoholprobleem te behandelen. Het was dan ook niet nodig om hem om die redenen in combinatie met zijn HIV-besmetting op te sluiten. Er waren bovendien geen indicaties dat hij sinds 1995 mensen had besmet, ondanks het feit dat hij sindsdien lange tijd op vrije voeten was geweest. Aldus was er een schending van artikel 5 §1 EVRM.

8. Ook vermeldenswaard is de zaak **Storck t. Duitsland** van 16 september 2005. Hier klaagde een voormalig psychiatrische patiënte over haar opsluiting en behandeling in een psychiatrisch ziekenhuis. Voor de nationale rechtbanken had ze tevergeefs aangevoerd dat ze tegen haar wil was opgesloten. Ten eerste oordeelde het EHRM dat er wel degelijk sprake was van een vrijheidsberoving in de zin van artikel 5 § 1. Om dit te beoordelen stond het feit dat ze herhaaldelijk gepoogd had te vluchten centraal. Het feit dat ze zichzelf met haar vader had aangeboden, was onvoldoende om te bewijzen dat ze had ingestemd om zich te laten opsluiten. Aangezien ze bij haar aankomst geen getekende toestemming had gegeven, kon niet aangenomen worden dat de opsluiting vrijwillig was. Vervolgens oordeelde het EHRM dat de lidstaat wel degelijk aansprakelijk was voor het gebeuren. Ook al werd ze in een privé-ziekenhuis opgesloten, de politie had haar gevat bij haar vluchtpogingen en haar zonder verder onderzoek van enige overheid terug aan het ziekenhuis overgeleverd. Bovendien nam het EHRM de interpretatie van de verjaringsregels door de nationale rechtbank op de korrel. Deze had rekening moeten houden met de "geest van artikel 5 EVRM" vooraleer de burgerlijke klacht verjaard te verklaren. Net zoals het EHRM doet i.v.m. de "zes maand regel" voor klachten bij het EHRM zelf (artikel 35 EVRM), had de nationale rechtbank de bijzondere omstan-

digheden van deze zaak in ogenschouw moeten nemen. Eiseres verkeerde in de onmogelijkheid om klacht in te dienen terwijl ze opgesloten zat. Ook na haar vrijlating kreeg ze nog zware medicatie en kon ze lange tijd niet spreken. Pas na een poosje werd ze genezen verklaard. De nationale rechter had de verjaring zo lang moeten opschorten. Er was dus wel degelijk een inmeniging van de overheid in het recht op vrijheid van de betrokkene. Daarenboven stelde het EHRM een schending vast van de positieve verplichting om zwakkeren te beschermen tegen willekeur. Instellingen waar personen zonder rechterlijke machtiging worden opgesloten, moeten niet enkel een licentie kunnen voorleggen, maar moeten ook op regelmatige basis worden gecontroleerd. De opsluiting en medische behandeling moet immers gerechtvaardigd zijn. In deze zaak gebeurde dit gedurende twintig maanden niet. Artikel 5 § 1 eerste zin was dan ook geschonden. Uit het ontbreken van een rechterlijke machtiging kon ook besloten worden dat de opsluiting niet wettig was. Artikel 5 § 1 tweede zin was eveneens geschonden.

6. Rechten gedetineerden

9. Kan het stemrecht van gedetineerden beperkt worden? Deze vraag kwam aan bod in de zaak **Hirst v. Verenigd Koninkrijk** (Grote Kamer) van 6 oktober 2005. Hirst was in 1980 veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf wegens doodslag. Hierdoor werd hij op basis van de Britse kieswet uitgesloten van deelname aan parlementsverkiezingen. Deze wet bepaalde namelijk dat wie veroordeeld was en in een strafinrichting verbleef, niet kon deelnemen aan de verkiezingen. Hirst oordeelde dat dit in strijd was met artikel 3 eerste Protocol (recht op vrije verkiezingen). Het EHRM herinnerde eraan dat het eerder al had vastgesteld dat dit artikel individuele rechten garandeert, zoals het recht om te stemmen en zich verkiesbaar te stellen (zie EHRM, Mathieu-Mohin and Clerfayt t. België, arrest van 2 maart 1987, *Series A*, n° 113, §§ 46-51). Deze individuele rechten zijn evenwel niet absoluut. Impliciete beperkingen zijn mogelijk en de lidstaten genieten een zekere appreciatiemarge. De beslissing om iemand uit zijn kiesrecht te onttrekken mag echter niet lichtzinnig genomen

worden. Het proportionaliteitsprincipe vereist dat er een aanwijsbare en voldoende verband is tussen de straf en het gedrag en de omstandigheden waarin het individu zich bevindt. Zo kan het kiesrecht beperkt worden van iemand die een publieke functie misbruikt heeft of de rechtstaat dreigde te ondermijnen. *In casu* oordeelde de Grote Kamer dat de kieswet een allesomvattende beperking inhoudt voor veroordeelde gedetineerden. De wet was automatisch van toepassing op veroordeelden, ongeacht de lengte van hun straf en ongeacht de aard en zwaarte van hun misdrijf en hun individuele omstandigheden. Een dergelijke zware en automatische beperking valt buiten de appreciatiemarge van de lidstaat. Er was dus een schending van artikel 3 Eerste Protocol.

10. De vraag in welke mate gedetineerden hun rechten voor de rechter kunnen afdwingen, blijft eveneens voor controverse zorgen. Zo is het gebrek aan mogelijkheden om bepaalde strafuitvoeringsmaatregelen aan te vechten een pijnpunt. Dit bewijst het arrest **Musumeci t. Italië** van 11 januari 2005. De heer Musumeci werd ervan verdacht de leider te zijn van een maffiabende in Toscane. Daarom besloot het Italiaanse Ministerie van Justitie in 1992 de betrokkene een bijzonder gevangenisregime op te leggen dat voorzien is bij artikel 41bis van de Strafwet. Dit bijzonder regime bracht onder meer het verbod mee om telefonisch contact te houden, om andere gedetineerden te spreken of te schrijven, om derden te spreken, om deel te nemen aan artisanale activiteiten, om meer dan twee uur per dag buiten te wandelen en om eetwaar te kopen dat bestemd is om te koken (sic!). Dit regime werd door het Ministerie tot negen maal toe om de zes maanden opnieuw bevestigd. De betrokkene diende negen maal binnen de wettelijke opgelegde termijn van tien dagen klacht in bij de strafuitvoeringsrechter tegen het besluit dat het bijzonder veiligheidsregime oplegde. De klacht had geen opschortend effect, maar moest op zijn beurt wel binnen de tien dagen behandeld worden door de strafuitvoeringsrechter. Deze termijn werd nooit gerespecteerd: de uitspraken kwamen er in het beste geval na twee maanden en vier dagen en in het slechtste zelfs pas na drie maanden en vieren-

twintig dagen. De strafuitvoeringsrechter oordeelde weliswaar vaak dat bepaalde maatregelen van het aangevochten besluit niet gerechtvaardigd waren, maar bij het uitvaardigen van een nieuw besluit door het Ministerie van Justitie werd geen rekening gehouden met deze beslissingen. Op 14 april 1997 oordeelde de strafuitvoeringsrechter ten slotte dat de toepassing van artikel 41 bis niet meer gerechtvaardigd was. Het Ministerie van Justitie had namelijk zelf toegegeven dat de betrokkene geen leidinggevende rol leek uit te oefenen binnen de criminele organisatie. Helaas kon het EHRM uit het dossier niet opmaken of aan deze beslissing een gevolg werd gegeven. Wel bleek uit een brief van de advocaat van de betrokkene aan het EHRM dat de heer Musumeci onder "bijzonder toezicht" (*Elevato Indice de Vigilanza*, hierna EIV) was geplaatst. De betrokkene had dit regime ook proberen aan te vechten voor de strafuitvoeringsrechter. Deze had evenwel geoordeeld dat het regime voortvloeide uit de discretionaire macht van de administratie in het kader van de organisatie van het gevangeniswezen.

Het recht op toegang tot de rechter kwam hier tweemaal ter sprake. In eerste instantie analyseerde het EHRM de mogelijkheid van de betrokkene om het artikel 41 bis regime aan te vechten. Met verwijzing naar eerdere rechtspraak (Ganci t. Italië, arrest van 30 oktober 2003, *Reports* 2003-XI) oordeelde het EHRM dat artikel 6 § 1 toepasselijk was. De klachten van de heer Musumeci over de hem opgelegde maatregelen betroffen wel degelijk een betwisting over burgerlijke rechten en verplichtingen. Het EHRM besloot ook unaniem dat er een schending was van het recht op toegang tot een rechter. Het niet respecteren van een wettelijke termijn door de rechtbanken brengt weliswaar niet *ipso facto* een schending van het gewaarborgde recht met zich mee, maar toch kan het de doeltreffendheid van het rechtsmiddel in gevaar brengen. *In casu* was dit duidelijk het geval. Het feit dat de besluiten maar zes maanden geldig waren en dat het Ministerie van Justitie na het verstrijken van die termijn telkens een nieuw besluit kon uitvaardigen zonder rekening te moeten houden met de beperkingen die de strafuitvoeringsrechter aan het vorige besluit had opgelegd, verhoogde

namelijk het belang van de naleving van de wettelijke termijnen om tot een beslissing te komen. Doordat de strafuitvoeringsrechters die niet hadden gerespecteerd, was de impact van het rechterlijk toezicht op de besluiten van het Ministerie van Justitie beperkt, zoniet quasi tenietgedaan. Bijgevolg was er een schending van artikel 6 § 1. Vervolgens ging het EHRM ook kort in op het EIV-regime. Zonder veel uitleg stelde het vast dat de betrokkene niet over de mogelijkheid beschikte om dit regime aan te vechten. Aldus besloot een meerderheid van vijf rechters dat er ook hier een schending was van artikel 6 § 1 EVRM. Dit deed ze uiteraard pas nadat ze eerst had vastgesteld dat artikel 6 § 1 EVRM toepasbaar was. De meerderheid verwees hiervoor naar de ontvankelijkheidsbeslissing van 17 december 2002 waarin de rechtspraak van het Italiaans Grondwettelijk Hof wordt aangehaald om aan te tonen dat gedetineerden over burgerlijke rechten beschikken. Het is vooral de tweede vaststelling die stof voor discussie oplevert. De twee *dissenting judges* Zagrebelsky en Borrego wijzen erop dat het EIV-regime niets te maken heeft met het artikel 41 bis regime. Het eerste zou, in tegenstelling tot het laatste, geen beperkingen inhouden van de rechten van gedetineerden. Deze zouden enkel onder een bijzonder toezicht geplaatst worden omwille van hun gevaarlijk karakter. Dit houdt hoofdzakelijk in dat bepaalde gevangenen meer geschikt zijn om hen op te sluiten, dat hen de toegang ontzegd wordt tot bepaalde vleugels en dat er extra maatregelen genomen moeten worden bij de verplaatsingen naar rechtbanken, ziekenhuizen etc. Volgens beide rechters was er dan ook geen sprake van de aantasting van een "burgerlijk recht" in de zin van artikel 6 § 1. Het recht op toegang tot een rechter was in hun ogen dan ook niet toepasbaar op het EIV-regime. Hiermee vertolken de *dissenting judges* de vrees die traditioneel sterk aanwezig is bij de administratie dat de organisatie van het gevangeniswezen een onmogelijke taak wordt als elke beveiligingsmaatregel als een aantasting van een recht wordt beschouwd en dus aanvechtbaar wordt. Ondanks de duidelijke bezwaren van de minderheid brengen noch de ontvankelijkheidsbeslissing van 17 december 2002, noch het arrest zelf voldoende duidelijk-

heid over de door het EIV-regime geschonden rechten.

7. Het recht op een eerlijk strafproces in België

11. Het recht op een eerlijk strafproces was ook het onderwerp van discussie in een aantal arresten tegen België⁶. De zaak **Goktepe t. België** van 2 juni 2005 doet daarbij denken aan de moord op Joe Van Holsbeeck. De heer Goktepe werd ervan beschuldigd om samen met twee anderen een roofmoord gepleegd te hebben. Goktepe ontkende zijn deelneming aan de diefstal niet, maar hij hield wel vol dat hij niet betrokken was bij het geweld. Hij verklaarde dat het geweld werd gepleegd door één van de andere beschuldigen, die dat ook had toegegeven. Het Hof van Assisen veroordeelde de drie personen tot dertig jaar opsluiting wegens deelneming als (mede)dader aan diefstal door middel van geweld of bedreiging, zonder het oogmerk om te doden maar met de dood tot gevolg (artikel 474 Sw.). Het Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen had zes vragen aan de jury voorgelegd. Ten aanzien van elk van de drie beschuldigen afzonderlijk werd een vraag gesteld met betrekking tot hun betrokkenheid bij het strafbaar feit, d.i. de diefstal. De drie andere vragen hadden betrekking op de zogenaamde "objectief" verzwarende omstandigheden en werden niet geïndividualiseerd. Het Hof van Assisen oordeelde namelijk op basis van de

⁶ Zie bijvoorbeeld ook EHRM, *Cottin t. België*, arrest van 2 juni 2005 waar het EHRM met een nipte meerderheid (vier tegen drie) besloot dat de onmogelijkheid voor de dader om rechtstreeks deel te nemen aan een medische expertise van het slachtoffer in een strafzaak een schending uitmaakt van artikel 6 § 1. In de zaak *Claes e.a.* (EHRM, *Claes t. België*, arrest van 2 juni 2005) oordeelde het EHRM op basis van dezelfde principes als eerder omlind in de zijn arrest *Coëme e.a.* van 2000 (de zogenaamde *Inusop*-zaak). Het EHRM stelde wel geen schending van artikel 6 vast omdat de "onzekerheid" over de strafprocedure voor Cassatie weggenomen was door de eerdere *Inusop* zaak. In *K.A. en A.D. t. België* van 17 februari 2005 ziet het EHRM -geen graten in een veroordeling voor SM-praktijken (in België beter gekend als de veroordeling van de SM-rechter).

rechtspraak van het Hof van Cassatie dat dergelijke verzwarende omstandigheden zonder onderscheid van toepassing zijn op alle deelnemers aan de diefstal, ook al hebben sommigen geen geweld gebruikt of bedreigingen geuit, en ook al hebben sommigen niet rechtstreeks en persoonlijk deelgenomen aan de moord. Het strafbare hoofdfeit was de diefstal, en de "objectief" verzwarende omstandigheden moesten dus alle deelnemers aan dit hoofdfeit treffen, zelfs al hadden ze de verzwarende omstandigheden niet gewild. Goktepe oordeelde dat hierdoor zijn recht op een eerlijk proces (artikel 6 E.V.R.M.) geschonden werd en stapte naar het Hof van Cassatie. De mogelijkheid om zich naar behoren te verdedigen tegen de hem ten laste gelegde gewelddaden werd hem namelijk in zijn ogen ontnomen, doordat de Voorzitter van het Hof van Assisen geweigerd had de vragen met betrekking tot de objectieve verzwarende omstandigheden te individualiseren. Het Hof van Cassatie oordeelde op 16 februari 1996 dat op basis van het recht op verdediging een geïndividualiseerde vraag over de betrokkenheid van elke deelnemer bij de verzwarende omstandigheden weliswaar mogelijk is, maar dat het geenszins een wettelijke verplichting was voor de assisenvoorzitter om deze vragen te individualiseren. Het recht op een eerlijk proces was dan ook niet geschonden. Daarop richt Goktepe zich tot het EHRM. Het Hof in Straatsburg zag in het gebrek aan individualisatie een schending van het recht op tegenspraak. De vraag naar de persoonlijke betrokkenheid van de beklaagde bij de "objectief" verzwarende omstandigheden was in het concrete geval doorslaggevend voor de rechten van verdediging. De verzwarende omstandigheden hadden namelijk een zeer belangrijke strafverzwaring tot gevolg. De jury, die enkel met een ja of een neen mocht antwoorden op de gestelde vragen in verband met de schuld, kon door de vraagstelling de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de betrokkene met betrekking tot de objectieve verzwarende omstandigheden onmogelijk bepalen. Het kon enkel vaststellen óf de verzwarende omstandigheden zich hadden voorgedaan, maar niet door wie. De jury kon de argumenten van de verzoeker die elke betrokkenheid bij de gewelddaden ontkende,

niet in overweging nemen. Ook het argument van de regering dat de jury bij de straftoemeting, via het stelsel van de verzachtende omstandigheden, rekening houdt met de persoonlijke betrokkenheid van de beschuldigde bij de objectief verzwarende omstandigheden, werd in dit concreet geval verworpen. De louter hypothetische mogelijkheid dat de argumenten van de beschuldigde in een later stadium, nl. bij de straftoemeting in plaats van bij de schuldigverklaring, in overweging genomen kunnen worden, geldt niet als een alternatief voor het recht dat de beschuldigde heeft op een beoordeling van zijn argumenten door de jury wanneer die zich uitspreekt over de feiten en de juridische kwalificatie. In een systeem waarin een strikt onderscheid gemaakt wordt tussen de schuldigverklaring en de straftoemeting - de jury spreekt zich in eerste instantie uit over de schuld op basis van de tijdens de zitting vastgestelde feiten en in antwoord op de gestelde vragen; pas daarna wordt de toepasselijke straf door de jury én drie beroepsmagistraten bepaald - is het uitgesloten dat de schuld van een beklaagde *a posteriori* bevestigd wordt door het *quantum* van de opgelegde straf. Artikel 6 § 1 EVRM werd dus geschonden. In de marge van deze vaststelling merken we op dat het EHRM geen heropening van het strafproces aanbeveelt. Dit is nochtans een tenslotte die reeds in verschillende zaken in 2004 kon worden waargenomen (zie F. VANNESTE en H. PANKEN, Straatsburg Flash 2004 - Overzicht van Rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in 2004, *Panopticon* 2005, (78) 79.)

12. We besluiten dit overzicht van rechtspraak met één van de eerste zaken van 2005. Op 13 januari 2005 oordeelde het EHRM in de zaak **Capeau t. België** dat het vermoeden van onschuld geschonden werd. De zaak betrof het verzoek van de eiser om schadevergoeding te bekomen voor een onwerkzame voorlopige hechtenis op basis van de Wet betreffende de vergoeding voor onwerkzame voorlopige hechtenis van 13 maart 1973. De schadevergoeding werd hem zowel door de Minister van Justitie als door de door dezelfde wet opgerichte commissie geweigerd op grond van het feit "dat verzoeker (...) het bij de wet van hem vereiste bewijs van

onschuld niet bijbrengt". Artikel 28 b van de Wet van 13 maart 1973 stipuleert namelijk dat elke persoon die in voorlopige hechtenis werd genomen gedurende meer dan acht dagen, zonder dat deze hechtenis of de handhaving ervan te wijten is aan zijn persoonlijke gedraging, aanspraak maakt op vergoeding, indien hij, na een beschikking of een arrest van buitenvervolginstelling te hebben bekomen, het bewijs levert dat er gegevens in feite of in rechte aanwezig zijn waaruit zijn onschuld blijkt. Het EHRM stelde dat een dergelijke vereiste twijfel zaait over de eisers onschuld en de beslissingen van de vervolgende kamers om hem niet te vervolgen. Het vereiste om de onschuld te bewijzen suggereert dat de rechtbank de betrokkene als schuldig beschouwt. Dit is onredelijk en maakt een schending van het vermoeden van onschuld (artikel 6 § 2) uit. Ook al omvat artikel 6 § 2 geen recht op schadevergoeding voor onwerkzame voorlopige hechtenis, de procedure voor de Commissie moet het vermoeden van onschuld respecteren als er in een dergelijke vergoeding voorzien is.

FRÉDÉRIC VANNESTE*

HET RAPPORT VAN HET COMITÉ TER VOORKOMING VAN FOLTERING (CPT) OVER BELGIË

Van 18 tot 27 april 2005 bracht het Europees Comité ter voorkoming van folteringen en onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen (hierna "het CPT") zijn (vierde) bezoek aan België. Dit Comité werd ingesteld door het Europees verdrag ter voorkoming van folteringen en onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen van 26 november 1987. Het CPT onderzoekt, door middel van bezoeken, de behandeling van personen die van hun vrijheid zijn beroofd, ten einde de bescherming van deze personen tegen foltering en onmenselijke of vernederende behandeling, indien noodzakelijk te versterken.

Het CPT bezocht een aantal politiecommissariaaten, de gevangenis van Andenne en Namen,

de psychiatrische centra St Kamillus (Bierbeek) en Jean Titeca (Brussel) en het Centrum voor minderjarigen in Everberg. Ook met betrekking tot de gedwongen uitwijzing van vreemdelingen deed het CPT een onderzoek en gesprekken vonden plaats met diverse overheden op federaal, gewestelijk en gemeenschapsniveau, onder meer met Minister van Justitie Onkelinx en met (Vlaams) Minister Vervotte.

Wat de *ordediensten* betreft stelt het CPT vast dat het risico op een slechte behandeling niet volledig kan uitgesloten worden. Het CPT herhaalt dat het gebruik van geweld beperkt dient te worden tot het strikt noodzakelijke, vraag dat een hoge prioriteit zou gegeven worden aan de publicatie van de deontologische code voor de politiediensten (ondertussen gebeurd bij K.B. 10 mei 2006 houdende vaststelling van de deontologische code van de politiediensten, B.S. 30 mei 2006). Een van de meeste effectieve middelen ter voorkoming van slechte behandeling is volgens het CPT een ernstig onderzoek van alle klachten door een onafhankelijk orgaan en, desgevallend, de toepassing van gepaste sancties. Wat het eerste aspect betreft stelt het CPT dat België hier een zeer gunstige situatie kent met onder meer de externe controle door het Comité P. Wat de disciplinaire sancties betreft stellen er zich evenwel een aantal toepassingsproblemen.

Wat de rechten van de opgesloten personen betreft blijft het CPT aandringen op het invoeren van het recht om een derde van (bij het begin van) de opsluiting in te lichten en van de mogelijkheid (onmiddellijk) een beroep te doen op een advocaat. Ook wijst het CPT op de noodzaak om de opgesloten personen in te lichten van hun rechten, en stelt vast dat de eerdere aanbeveling daaromtrent niet werd toegepast in de bezochte korpsen.

Wat het verhoor betreft vraagt het CPT hieromtrent zeer duidelijke en expliciete teksten omtrent onder meer de maximum duurtijd van het verhoor, de omvang van de verplichte rustpauzes tussen twee verhoren in, de plaatsen waar een verhoor mag afgenomen worden, enz. Wat de cellen in de politiekwartieren betreft herhaalt het CPT dat een minimum aantal eisen qua hygiëne, oppervlakte, verlichting en verluchting

* Assistent Instituut Rechten van de Mens KULeuven

en voedselverstrekking dienen ingevuld te worden. De bezoeken te Anderlecht en Molenbeek leerden dat dit niet altijd het geval is.

Met betrekking tot het *Gesloten Centrum De Grubbe* stelt het CPT dat de materiële voorwaarden voldaan en beoordeelt het activiteitenprogramma positief. Ook het personeel wordt als gemotiveerd beschouwd. Enkel wat de medische zorgen betreft kan een en ander nog verbeterd worden.

Het bezoek aan de *gevangenisinstellingen* te Andenne en te Namen voldeed in grote mate aan de verwachtingen van het CPT. Met betrekking tot Andenne heeft het CPT problemen bij de 'option zéro' waarbij het gedetineerden verboden wordt persoonlijke bezittingen te hebben die niet werden aangekocht in de gevangenis. Voor het CPT is dit een verdoken vorm van collectieve bestraffing. Ook het medisch toezicht dat gebeurt in aanwezigheid van cipiers vindt geen genade in de ogen van het CPT.

Te Namen zijn omwille van het plaatsgebrek de geïnterneerden opgesloten tussen de overige gedetineerden wat voor de nodige spanningen zorgt. Wel zijn de materiële voorzieningen in de psychiatrische annex globaal genomen in orde. Het CPT was evenwel erg verontwaardigd over de omstandigheden in bepaalde strafcellen en riep dan ook de Belgische overheden op het gebruik van deze cellen onmiddellijk stop te zetten, wat trouwens ook gedaan werd. Ook de iso-leercellen zijn niet in overeenstemming met de normen van het CPT.

Wel wijst het CPT op de noodzaak tot het instellen van een gegarandeerde dienstverlening in tijden van staking de enige oplossing is om de rechten van gedetineerden te vrijwaren.

Wat de *psychiatrische* instellingen betreft is het CPT globaal tevreden met het (her)bezoek van het Centrum Jean Titeca. Wel is er een nijpend tekort aan gekwalificeerd verzorgend personeel en formuleert het CPT ernstige bedenkingen wat betreft de toestemming van de patiënt tot behandeling, onder meer omdat het personeel niet op de hoogte blijkt van de bestaande crite-

ria. Ook het (eerste) bezoek aan het Centrum St Kamillus leverde positieve commentaar op.

Wat de gedwongen uitwijzing van vreemdelingen betreft bezocht het CPT het INAD-centrum en de transitzones. Algemeen stelt het CPT dat België op een meer bedachtzame wijze de uitwijzing van vreemdelingen organiseert. Het CPT blijft evenwel kritiek hebben op het INAD-centrum waar de vastgehouden personen nog altijd niet de mogelijkheid hebben buiten te gaan, bezoek te ontvangen ook niet van een advocaat (enkel telefonisch contact is mogelijk). Ook de praktijk om mensen lange tijd vast te houden in de transitzone van de luchthaven is voor het CPT onverdedigbaar.

Het volledige rapport is consulteerbaar op <http://www.cpt.coe.int>

H. BERKMOES

DE EERSTE VERTEGENWOORDIGING VAN SLACHTOFFERS VOOR EEN INTERNATIONALE STRAFRECHTBANK

Voorafgaande opmerking: de verwijzing naar beslissingen en documenten van het Internationaal Strafhof gebeurt zonder bronvermelding, teneinde overtollige voetnoten te voorkomen. Al deze beslissingen en stukken zijn makkelijk terug te vinden op de website van het Hof: www.icc-cpi.int.

INLEIDING

Actueel loopt de eerste zaak voor het Internationaal Strafhof. Thomas Lubanga moet zich verantwoorden voor bepaalde oorlogsmisdaden in het oosten van de Democratische Republiek Congo. Hij wordt er meer bepaald van beticht kindsoldaten te hebben ingelijfd in zijn troepen en deze ook te hebben laten deelnemen aan vijandigheden. De procedure bevindt zich nog in de zogenaamde 'pre trial phase'. Zo moet de aanklacht nog middels een tegensprekelijk debat worden bevestigd door het Strafhof, waarna het proces ten gronde van start kan gaan.